

סוד ההפכים בראש השנה

1. תלמוד בבלי מסכת ראש השנה דף ב ע"א
באחד בתשרי - ראש השנה לשנים.

2. תלמוד בבלי מסכת ראש השנה דף ח ע"א

באחד בתשרי ראש השנה לשנים, למאי הלכתא? ... רב נחמן בר יצחק אמר: **לדין**. דכתיב: "מראשית השנה ועד אחרית שנה" - מראשית השנה נידון מה יהא בסופה. ממאי דתשרי הוא? דכתיב: "תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו", איזהו חג שהחדש מתכסה בו? הוי אומר זה ראש השנה, וכתיב: "כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב".

3. תלמוד בבלי מסכת ראש השנה דף טז ע"א
בראש השנה - כל באי עולם עוברין לפניו כבני מרון.

4. טור אורח חיים סימן תקפא

א"ר סימון: כתיב "כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרבים אליו כה' אלהינו בכל קראנו אליו". ר' חנינא ור' יהושע אומרי: איזו אומה כאומה זו שיודעת אופיה של אלהיה, פירוש מנהגיו ודיניו, שמנהגו של עולם אדם שיש לו דין, לובש שחורים ומתעטף שחורים ומגדל זקנו ואין חותך צפרניו, לפי שאינו יודע איך יצא דינו, **אבל ישראל אינו כן, (אלא) לובשים לבנים ומתעטפים לבנים ומגלחין זקנם ומחתכין צפרניהם, ואוכלין ושותין ושמים בריה, לפי שיודעין שהקב"ה יעשה להם נס, לפיכך נוהגין לספר ולכבס בער"ה ולהרבות מנות בריה**.

5. ב"ח אורח חיים סימן תקפא

וכתב מהרש"ל: ויש מקשין, לפי זה ילבוש בגדים מרוקמים וצבעי ארגמן! ונ"ל א דאם כן אין כאן הוכחה שבטוח בו יתברך, כי שמא אינו מפחד מיום הדין כלל ואינו חש, אבל כשלוש לבנים זוכר ביום המיתה. ב) אי נמי מראה הסליחה, על דרך: "אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו" וגו'.

6. מרן הרב זצ"ל עולת ראייה חלק א עמוד קפח

ואני אמרתי בשלוי בל אמוט לעולם - ... כי בהיות האדם שלו, וחושב שטובו בידו, ושכך היא מדתו, שעמדתו היא עמדה בלתי עלולה להמעד, חזון כזב זה בעצמו הוא מוריד את הערך הרוחני של האדם, ומלפפו בחתולי דמיון כוזב, שממנו תוצאות לרגשי חיים נמוכים ואובדי כל ערך נשגב. זהו הצמאון, שהאידיאליות הנפשית צמאה היא לחזון המציאות, של האפשריות, שיש בתהפוכות המצב, מבטחה להמעדה, והכל מתעלה ברום הבטחון, בעז אלהים סלה, שאז הכל מתעלה, הכל מתקדש ומתפאר, מתוך אותו הערפל, אשר האמת הבהירה בחיים נשקפת על ידו בכל בירורה.

7. רש"י בראשית פרק א

ברא אלהים - ולא אמר ברא ה', שבתחילה עלה במחשבה לבראתו במדת הדין, ראה שאין העולם מתקיים, הקדים מדת רחמים ושתפה למדת הדין, היינו דכתיב: "ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים":

8. תלמוד בבלי מסכת ראש השנה דף לב ע"ב

אמר רבי אבהו, אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה: רבונו של עולם, מפני מה אין ישראל אומרים שירה לפניך בראש השנה וביום הכפורים? אמר להם: אפשר מלך יושב על כסא דין וספרי חיים וספרי מתים פתוחין לפניו - וישראל אומרים שירה?!

9. תלמוד בבלי מסכת שבת דף פח עמוד ב

ואמר רבי יהושע בן לוי: בשעה שעלה משה למרום אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה: רבונו של עולם, מה לילוד אשה בינינו? אמר להן: לקבל תורה בא. אמרו לפניו:

חמודה גנוזה שגנוזה לך תשע מאות ושבעים וארבעה דורות קודם שנברא העולם, אתה מבקש ליתנה לבשר ודם? "מה אנוש כי תזכרנו וכן אדם כי תפקדנו, ה' אדנינו מה אדיר שמך בכל הארץ אשר תנה הודך על השמים!" אמר לו הקב"ה למשה: החזיר להן תשובה! אמר לפניו: רבונו של עולם, מתיירא אני שמא ישרפוני בהבל שבפיהם. אמר לו: אחוז בכסא כבודי, וחזור להן תשובה... אמר לפניו: רבונו של עולם, תורה שאתה נותן לי מה כתיב בה? "אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים". אמר להן: למצרים ירדתם? לפרעה השתעבדתם? תורה למה תהא לכם?! שוב מה כתיב בה? "לא יהיה לך אלהים אחרים" - בין הגויים אתם שרויין שעובדין עבודה זרה? שוב מה כתיב בה? "זכור את יום השבת לקדשו" - כלום אתם עושים מלאכה שאתם צריכין שבות? שוב מה כתיב בה? "לא תשא" - משא ומתן יש ביניכם? שוב מה כתיב בה? "כבד את אביך ואת אמך" - אב ואם יש לכם? שוב מה כתיב בה? "לא תרצח לא תנאף לא תגנב" - קנאה יש ביניכם, יצר הרע יש ביניכם? מיד הודו לו לקב"ה...

10. הרב אברהם אלימלך ביזרמן שליט"א

מעתה תעלה התמיהה, כיצד ניתן להיות בשמחה וביראה גם יחד?! אך באמת אין בזה סתירה, כדברי רבינו יונה (על הרי"ף מסכת ברכות דף כא ע"א), וז"ל: "אעפ"י שאצל בשר ודם היראה והשמחה הם דבר והפכו, שבשעה שהאדם מפחד מזולתו הוא עומד נרתע ודואג, אבל הקב"ה איננו כן, אדרבה כשהאדם מתבונן בגדולתו וירא מפניו, ישמח ויגיל באותה יראה מפני שבאמצעותה מתעורר לקיים המצוות, ושש ונעלס בקיומה שיודע כי שכרו אותו ופעולתו לפניו", עכ"ל. **ומפורשים הדברים ב'ספר החינוך' (מצוה שא), וז"ל: "ומשורשי מצות המועד הזה, שהיה מחסדי האל על ברואיו לפקוד אותם ולראות מעשיהם יום אחד בכל שנה ושנה, כדי שלא יתרבו העוונות ויהיה מקום לכפרה, והוא רב חסד מטה כלפי חסד, וכיון שהם מועטים מעביר עליהן. ואם אולי יש בהם עוונות שצריכים מירוק, נפרע מהם מעט מעט", עכ"ל. נמצא שהיום הנכבד הזה הוא קיומו של עולם, ולכן ראוי לעשות אותו יום טוב ולהיותו במנין מועדי השנה היקרים, ואולם מהיותו יום מועד לדון כל חי, ראוי לעמוד בו ביראה ופחד יותר מכל שאר מועדי השנה. וסתירה זו כבר עסק בה הרה"ק רבי פנחס מקאריץ זי"ע, שלכאורה יש קצת סתירה, כי מצד אחד מקרא מפורש הוא (נחמיה ח י): "לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים ושלחו מנות לאין נכון לו כי קדוש היום לאדנינו ואל תעצבו כי חדות ה' היא מעזכם", ומצד שני מצינו לאר"י הקדוש שאומר שמי שאינו בוכה בתפילות ראש השנה, סימן הוא שאין נשמתו שלימה! אלא ביאורו, שהוא כמו שמחת נישואין ששמחה גדולה היא, ומצד שני פחד יש כאן שיעלה הזיווג יפה, כמו כן ביום הגדול הזה, היום הרת עולם, מצד אחד יש שמחה גדולה שמחדשים את המלוכה, ואנו קרוצי חומר זוכים להמליך את השם הנכבד והנורא ולהכריז בכל העולם כולו 'המלך', היש לך חיך מתוק מזה? על כן אנו ששים ושמים כי חג ה' לנו, אך מצד שני בוכים אנו כי איננו יודעים מה ילד יום, ומה טומנת בחובה השנה החדשה הקרבה ובה, ולכן זוחלים ורועדים אנו ביום הדין.**

11. מרן הרב זצ"ל עולת ראייה חלק א עמוד שלב

לולא האמנתי לראות בטוב ד' בארץ חיים, קוה אל ד' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ד' - הבטחון בישועת ד' הכללית, שיעשה לעולמו, ורק היא היא הממתקת את כל החיים כולם, ואין השמחה נפרעת כלל ממה שאין היחיד בטוח בעצמו על דבר גורלו ביחש לאושר הגדול ההוא, מלא חפץ לב הוא בידעו שהטובה עתידה לבוא, שהעולם הוא מתוקן לאושר, שהמציאות כדאית היא

להבוא. "לולא האמנתי לראות בטוב ד' בארץ חיים" - "למה נקוד על לולא? אמר דוד לפני הקב"ה: מובטח אני בך שאתה משלם שכר טוב לצדיקים לעתיד לבא, אבל איני יודע אם יש לי חלק ביניהם אם לא, שמא יגרום החטא", ובכל זאת הוא מאושר אושר ודאי, אושר הבא מתוך שאיפה אצילית, התופסת תמיד את המציאות, את התיאוריה הכללית.

12. חכמת שלמה אורח חיים סימן תקפא סעיף ד
והנה ב"יפה מראה" הקשה על מה שאמרו חז"ל: מפני מה אין ישראל אומרים הלל בראש השנה ויום כיפור? והשיב הקב"ה: מלך שספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפניו וישראל אומרים שירה?! וא"כ משמע דלא שיך שמחה לפניו, וכאן אמר שראוי לשמוח שבטוחים שיזכה אותם הקב"ה! וכבר אמרתי בחידושי כמה אופנים ליישב זה, וכעת אבאר באופן אחר קצת על פי מה שכתבתי בחידושי בילדות, על מה שכתוב במדרש (ויקרא רבה פרשה ל אות ב) דישראל ואומות העולם נכנסין ומקטריגין בראש השנה, ואין אנו יודעים מי נצח, וממה שישראל יוצאין ולולביהן בידיהם מוכח שישראל נצח. וביארתי הכוונה, דעיקר קיטרוג שלהם הוי מי יפול בחלקו יתברך כמו דבתחילת הבריאה נעשה הגורל ונפלו ישראל בחלקו יתברך, כמו שכתוב: "יעקב חבל נחלתו", כמו כן בכל השנה בראש השנה כשהקב"ה מחדש עולמו הוי גורל זה, ואומות העולם נכנסין ומקטריגין שישלך הקב"ה את ישראל ויבחר בהם.

ולפי זה שני דינים יש לנו בראש השנה, אחד הנוגע בינינו ולו יתברך, מה שכל אחד חייב בעון עצמו, והשני הוי מה שאנו נידונים בכלל עם אומות העולם מי יפול בחלקו יתברך. והנה על זה הדין שאנו נידונים מי יפול בחלקו יתברך, בזה אנו בטוחין שבוודאי יזכו ישראל בדין בלי ספק, אבל על הדין השני שבין אדם למקום יש פנים לכאן ולכאן, יש זוכין ויש ח"ו להיפוך. והנה ניתזי אנו, אם האדם מצד אחד ירויח הרבה ויבוא לו עושר רב ומצד השני יומשך לו איזה עגמת נפש, אז כל העגמת נפש כאין יהיה ולא יעשה רושם כנגד ההון והשמחה חדשה הבאה לו. אך זה אם נתחדש לו שמחה חדשה, אבל אם הוא עשיר גדול מזמן רב, אז אם יזדמן לו איזה עגמת נפש יצטער ממש כשאר אדם, שהתענוג מכבר שכבר הורגל בו האדם זה אינו פועל לבטל הצער. ולכך הכי נמי בישראל, אם כי יש להם דין הנוגע לעצמן וספק בלבם אם יזכו או לא, מ"מ אין מצטערין על כך כיון שיודעים שיש עליהם דין אחר שאומות העולם מקטריגין (עליהם) להיות ח"ו נדחין מחלקו יתברך, ובזה בטוחין שיזכו בדין, לכך הצער הזה ממה שנוגע להם הוי כאין וכאפס נגד גודל השמחה שיש להם.

13. מלכים ב פרק ד
(יא) ויהי היום ויבא שמה ויסר אל העליה וישכב שמה:
(יב) ויאמר אל גחזי נערו קרא לשונמית הזאת ויקרא לה ותעמד לפניו:
(יג) ויאמר לו אָמַר נָא אֵלֶיךָ הִנֵּה תַרְדֵּת אֲלֵינוּ אֵת כָּל הַתַּרְדֵּה הַזֹּאת מֵהַלְעָשׂוֹת לָךְ הַיֵּשׁ לְדַבֵּר לָךְ אֶל הַמֶּלֶךְ אוֹ אֶל שַׂר הַצָּבָא וְתֹאמַר בְּתוֹךְ עַמִּי אֲנִי יֹשֵׁב:
(יד) ויאמר ומה לעשות לה ויאמר גחזי אָבַל בֵּן אֵין לָהּ וְאִשָּׁה זָקָן:

14. זוהר כרך ב פרשת בשלח דף מד עמוד א
ויהי היום - מאן הוא יומא דא? ... ותא חזי, ההוא יומא - יומא טבא דראש השנה הוה, דאתפקדו ביה עקרית דעלמא, ואתפקדן ביה בני עלמא... "ומה לעשות לך היש לדבר לך אל המלך או אל שר הצבא?", וכי מלה דא למה אצטריכא לגבי אתתא, דלא נפקת ולא אזלת ולא עאלת בהיכלא דמלכא (לשם מה צריכה האשה הזאת, שלא יצאה ולא עלתה אף פעם אל היכלי המלכות, לעזרה במלכות)? אלא יומא דא הוה גרים דכל בני עלמא יתבין

בדינא (היום הזה גורם שכל בני העולם יושבים ונידונים), ובהווא יומא אקרי קודשא בריך הוא מלך - המלך המשפט. אמר לה: אי את אצטריך לך לגבי מלכא עלאה על עובדין די בידך? "ותאמר בתוך עמי אנכי יושבת". מאי קאמרת? אלא בשעתא דדינא תליא בעלמא (בשעה שמידת הדין תלויה בעולם), לא יתפרש בר נש בלחודזי (לא יפרד האדם מן הכלל) ולא יתרשים לעילא (ולא יצוין וייוחד בפני עצמו למעלה), ולא ישתמודען ביה בלחודזי (ולא ידעו אותו בלבדו), דהא בזמנא דדינא תליא בעלמא, אינון דאשתמודעון ורשימין בלחודזיהו (אלו שנודעו ונרשמו בלבדם), אע"ג דזכאין אינון (אעפ"י שצדיקים הם), אינון אתפסן בקדמיתא (הם נתפסים ונענשים ראשונים). ועל דא לא לבעי ליה לאיניש לאתפרשא מבין עמא לעלם (וע"כ אין אדם צריך לפרוש מן העם לעולם), דבכל זמנא רחמי דקודשא בריך הוא על עמא כלהו כחד (כי רחמי הקב"ה נמצאים תמיד על העם כולו ביחד), ובגיני כך אמרה: "בתוך עמי אנכי יושבת", ולא בעינא לאתפרשא מנייהו כמה דעבדנא עד יומא דין (ואיני רוצה להיפרד מהם כמו שעשיתי עד היום הזה).

15. של"ה מסכת ראש השנה תורה אור נה
עוד יתעורר ברמז הקולות מה שמרמזים, ומתחילה אקדים לך מה שכתבו הקדמונים, כשם שיש להגוף בריאות וחולי ומיתה, כן יש בנפש. ובריאות הנפש הוא קיום התורה והמצוות והנהגת המדות הישירות, והחולאים הוא בחסר מאלו הדרכים או בחלופ. והרפואות להם הוא התשובה הגמורה. וכמו שאם יכבד החולי במאד מאד בגוף - אזי מת, כן אם הרשיע הרבה - אזי הכרת תכרת הנפש בר מינן. ועל זה אמרו רבותינו ז"ל: רשעים בחייהם קרוים מתים, לכך תוקעין תשר"ת. ופירשו רבותינו ז"ל, שברים הוא גנוחי גנח כדרך החולים, ותרועה הוא יליל ובכיה כדרך שבוכים על המתים. והנה עשה אלהים את האדם ישר, רק שהאדם מקלקל את עצמו, והוא עקש ופתלתל - על זה מורה תקיעה ראשונה שהוא קול פשוט וישר, ואחר כך שהוא גנוחי גנח רומז על חולי הנפש, ואחר כך יליל רומז על חטאים גדולים שהם מיתת נפש. על זה צריך האדם להיות גנוחי גנח ויילל בבכיה רבה, פלגי מים ירדו עיניו ויחזור, כי השם יתברך מקבל השבים. וכשעושה תשובה שלמה - אז שב הוא לדרכו הראשונה כאשר עשה אותו השם יתברך ישר. וזהו תקיעה אחרונה, שהוא גם כן קול פשוט וישר, כי טוב וישר ה', על כן הוא יורה חטאים בדרך, כמו שאמרו חכמינו ז"ל במדרש, כי מצד החכמה והנבואה לא היה תקנה לחוטא, גם מצד התורה לא היה תקנה - רק לשגגות על ידי קרבן. אמנם, השם יתברך ברוך הוא ברחמיו וברוב חסדיו אומר: יעשה תשובה, ומביא זה הפסוק: "טוב וישר ה' על כן יורה חטאים בדרך". וזהו שאמר הכתוב: "כי ישרים דרכי ה'", "ישרים" - לשון רבים, כלומר שתי פעמים ישר, דהיינו שעשה אותו ישר, וכשחטא ושב - מחזירו להיות ישר. כל אלה המחשבות יחשוב בכל אלול בעת התקיעות, ויעמוד באימה וביראה ורתת וזיע בשעת התקיעות, ויתודה וישוב אל ה' אלהינו...

16. שולחן ערוך אורח חיים סימן תקפג סעיף א
יהא אדם רגיל לאכול ברי"ה רוביא דהיינו תלתן, כרתי, סילקא, תמרי, קרא... הגה: ויש נוהגין לאכול תפוח מתוק בדבש, ואומרים: "תתחדש עלינו שנה מתוקה", וכן נוהגין.

17. דף על הדף יומא דף עד עמוד ב
ואדמו"ר מקלויזנבורג צאנו זצ"ל אמר, שבמחנות הריכוז חשב לעצמו בראש השנה, שאומרים "שתחדש עלינו שנה טובה ומתוקה", שלא רק שתהיה שנה "טובה", שנצטרך להאמין שהוא טוב המכוסה והנסתר, אלא שתהיה "מתוקה" עם הרגשת טעם של מתיקות ונועם, שהטוב יהיה נראה לנו לעינים.